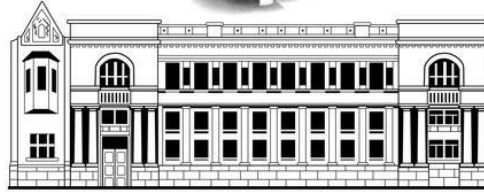

**А. М. ОСТРЯНКО
М. К. КЕДА
О. Б. СТІЛЮК**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА З ІСТОРІЇ

Чернігів 2020

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ
ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
імені О.М.ЛАЗАРЕВСЬКОГО

Кафедра історії України, археології та краєзнавства
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

А. М. Острянко
М. К. Кеда
О. Б. Стрілюк

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА З ІСТОРІЇ

навчально-методичний посібник

Чернігів
2020

УДК 93 (079)
ББК ТЗ р30-286
О-79

Рецензенти

доктор історичних наук,
професор Ячменіхін К. М.
доктор історичних наук,
професор Боровик А. М.

Відповідальний редактор кандидат історичних наук, професор
Коваленко О. Б.

ОСТРЯНКО А. М., КЕДА М.К., СТРІЛЮК О.Б.

О-79 Магістерська робота з історії: Навчально-методичний посібник. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2020. 58 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (Протокол № 12 від 30 червня 2020 р.)

УДК 93 (079)
ББК ТЗ р30-286
О-79

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	6
1.1. Вибір теми	6
1.2. Графік роботи	7
1.3. Складання бібліографії	7
1.4. Опрацювання джерел та літератури	8
1.5. Використання Інтернет-ресурсів	9
1.6. Написання тексту	11
2. ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	12
2.1. Структура магістерської роботи	12
2.2. Вступ	13
2.3. Основна частина магістерської роботи	26
2.4. Культура цитування та посилань	27
2.5. Висновки	28
2.6. Список джерел та літератури	28
2.7. Додатки	29
2.8. Стиль магістерської роботи	30
2.9. Типові помилки	31
3. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	32
4. ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ ТА ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	34
5. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	37
6. ДОДАТКИ	40
6.1. Заява на затвердження теми магістерської роботи	40
6.2. Графік виконання роботи	41
6.3. Титульний аркуш	42
6.4. Оформлення змісту	44
6.5. Оформлення переліку умовних скорочень	45
6.6. Слова та вирази для організації структури та змісту тексту кваліфікаційної роботи	46
6.7. Оформлення бібліографічного опису	48
6.8. Оформлення списку використаних джерел та літератури	55
6.9. Методичний додаток	56

ПЕРЕДМОВА

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми¹.

Магістр повинен володіти спеціальними вміннями та знаннями, достатніми для виконання професійних завдань та обов'язків, мати широку ерудицію, фундаментальну наукову базу, володіти методикою наукової роботи, вміти застосовувати у своїй діяльності сучасні інформаційні технології, бути спроможним до плідної науково-дослідницької і науково-педагогічної діяльності. Об'єктами професійної діяльності магістра є історичні процеси та явища в їх соціокультурних, політичних та економічних вимірах та їх відображення в історичних джерелах.

Науково-дослідницька робота в цілому є важливою складовою магістерської освітньо-професійної програми і одним із основних чинників підготовки висококваліфікованих гуманітаріїв. Професійні компетенції випускника магістратури включають здатність до підготовки і проведення науково-дослідницьких робіт у відповідності з профілем освітньої програми підготовки, здатності до аналізу й узагальнення результатів наукового дослідження на основі сучасних міждисциплінарних підходів, знанні сучасних методологічних принципів і методичних прийомів історичного дослідження, здатності використовувати в історичних дослідженнях спеціальні ресурси мережі Internet, бази даних, інформаційно-пошукові системи, здатності до підготовки і проведення наукових семінарів, конференцій, підготовки та редагування наукових публікацій, умінні оприлюднювати та аргументовано захищати результати дослідження.

Зміст науково-дослідницької роботи студента магістратури визначається індивідуальним планом. Науковий керівник магістерської роботи призначається з числа професорів і доцентів. Захист магістерської роботи відбувається на засіданні екзаменаційної комісії в ході атестації здобувачів освіти.

Магістерська робота є самостійним узагальнюючим оригінальним і завершеним науковим дослідженням однієї з проблем історії, яке характеризується належним рівнем актуальності, містить елементи наукової новизни і передбачає:

- постановку проблеми, що не знайшла всебічного висвітлення у науковій літературі,
- самостійне опрацювання джерельної бази дослідження,
- систематизацію понятійного апарату,

¹ Закон України «Про вищу освіту» 1 липня 2014 р. Ст. 5. Ч. 5.

- наявність науково обґрунтованих висновків та рекомендацій щодо практичного використання результатів дослідження.

Магістерська робота виявляє рівень підготовки фахівця, його наукову і творчу компетентність, уміння самостійно вести науковий пошук, вирішувати конкретні наукові завдання. У ході її виконання здобувач освіти не лише закріплює, але й розширює, поглиблює знання, одержані під час навчання, ґрунтовно вивчає одну з тем загального навчального курсу і набуває необхідні навички для подальшої самостійної наукової діяльності.

Тематика та науковий рівень магістерської роботи як кваліфікаційної мають відповідати освітньо-професійній програмі навчання. Виконання випускної роботи повинно не лише вирішувати наукові проблеми, але й засвідчити, що її автор здатний належним чином вести науковий пошук, розпізнавати професійні проблеми, знати загальні методи і володіти прийомами їх застосування.

Для майбутнього фахівця надзвичайно важливо мати ґрунтовну науково-теоретичну підготовку, володіти методологією оформлення та оприлюднення результатів наукового дослідження. Зважаючи на це, вказаний методичний посібник допоможе студентам, які навчаються за магістерськими програмами, ознайомитися із алгоритмом проведення дослідження та написання кваліфікаційної роботи. Крім того, у посібнику викладені вимоги до змісту та структури наукової роботи, а також правила її оформлення.

1. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Написання магістерської роботи включає низку послідовних етапів:

- вибір теми і постановка проблеми;
- пошук і аналіз джерел та літератури;
- визначення мети та дослідницьких завдань;
- планування дослідження;
- проведення дослідження;
- первинний аналіз зібраних даних;
- формулювання висновків і узагальнень;
- оформлення роботи;
- попередній захист роботи на кафедрі;
- захист магістерської роботи на засіданні екзаменаційної комісії.

У цьому переліку немає другорядних етапів – кожен з них посідає чільне місце в процесі створення магістерської роботи і передбачає послідовне виконання дослідницьких операцій.

1.1. ВИБІР ТЕМИ

Вибір теми є важливим елементом підготовки роботи – обрана тема може стати дороговказом у подальшому науковому житті. Найбільшою проблемою у виборі теми наукових студій є недостатня обізнаність студента з існуючими науковими проблемами і можливостями їх розв'язання. Найчастіше студент або відчуває «страх» перед проблемою через її незнання, відсутність інформації про її джерельне забезпечення, або неспроможність самотужки сформулювати конкретну проблему у межах вже добре знайомої інформації, через неможливість подолати стереотип «вирішеності» проблеми. Практика історичних досліджень засвідчує, що «Повість минулих літ», «Руська правда», «Салічна правда», «Хартія вольностей» та інші відомі джерела стали основою значної кількості ґрунтовних наукових досліджень і водночас залишаються невичерпними за своїм інформаційним потенціалом. Відтак, визначення теми дослідження повинно стати результатом співпраці студента з науковим керівником. При визначенні теми необхідно враховувати попередній досвід роботи студента над рефератами, курсовими роботами, його уподобання, володіння методикою наукового дослідження, рідною та іноземними мовами тощо. Не обов'язково обирати «модну» тему, натомість краще обрати таку наукову проблему, яка дасть змогу розкрити творчі здібності студента і стане підставою для продовження наукових студій. Орієнтовний перелік тем магістерських робіт може бути запропонований кафедрою. Цей перелік, як правило, відображає наукові інтереси співробітників кафедри, що необхідно враховувати студенту при виборі теми. Крім того, тему магістерської роботи може запропонувати сам студент. При цьому

необхідно узгодити можливість виконання роботи на пропоновану тему з науковим керівником.

Слід також враховувати, що тема магістерської роботи повинна кореспондуватися з напрямом підготовки фахівця і стосуватися історії або методики її викладання.

Після вибору теми магістерської роботи студент подає на ім'я завідувача кафедри заяву з проханням затвердити тему роботи та призначити наукового керівника (Див. Додаток 1). Заява студента розглядається на засіданні кафедри. Присутність студента на цьому засіданні не обов'язкова. Кафедра може, за згодою наукового керівника, змінити формулювання теми, якщо для цього є об'єктивні підстави. Після затвердження теми і наукового керівника на кафедрі, відповідне рішення має ухвалити Вчена рада Інституту. З цього моменту формально й починається виконання магістерської роботи.

1.2. ГРАФІК РОБОТИ

Студент спільно з науковим керівником складають графік виконання магістерської роботи, в якому визначаються основні етапи роботи та календарні терміни їх виконання. Графік підписується студентом, науковим керівником і затверджується завідувачем кафедри. Графік складається у двох примірниках: один видається студенту, інший – залишається на кафедрі для контролю за ходом його виконання (Див. Додаток 2).

Водночас необхідно скласти план роботи. План дає змогу цілісно уявити досліджувану проблему, з'ясувати послідовність виконання завдань, накопичення та систематизації необхідної інформації. План має динамічний характер і може коригуватися, уточнюватися в процесі роботи.

1.3. СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЇ

Робота над дослідницькою проблемою починається зі складання бібліографії. Евристична робота ведеться у бібліотеках, архівах, музеях та інших установах, мережі Internet. На цьому етапі студент повинен опрацювати каталоги бібліотек, довідники, енциклопедії, покажчики тощо. Крім того, він має познайомитись з науковою літературою з досліджуваної проблеми. Результатом цієї роботи повинен стати реєстр літератури та джерел до теми, який повинен визначити послідовність опрацювання джерельної бази роботи. Ідеальним варіантом такого реєстру є впорядкування картотеки (електронної чи паперової). На цьому етапі важливо консультиватися з науковим керівником задля визначення структури роботи, об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження.

Технічні засоби накопичення і збереження інформації – фотоапарати, диктофони та комп'ютери можуть стати в нагоді в ході створення джерельної бази роботи. Створення відповідних баз даних, технічно опрацьованих фрагментів джерел та літератури, правильне

оформлення бібліографічного опису прискорять пошук та опрацювання інформації.

Слід прагнути до максимально повного використання потенціалу джерел та літератури, які стосуються проблеми. Автор роботи спільно з науковим керівником повинні визначити й опрацювати таку кількість літератури та джерел, яка забезпечить оригінальність, новизну та обґрунтованість висновків. Джерельна база роботи повинна відповідати критеріям репрезентативності – запоруки вірогідності висновків та наукової новизни роботи.

1.4. ОПРАЦЮВАННЯ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Опрацювання джерел та літератури починається вже на стадії їх відбору. Втім, ґрунтовне прочитання і систематизація необхідного для дослідження матеріалу становлять окремий етап роботи. Виписки з джерел та літератури можна робити на окремих аркушах (картках) з одного боку для зручності користування або в окремих текстових документах, якщо вести записи в електронній формі. Кожен опрацьований текст, «законспектований» в окремому текстовому документі, повинен бути легко ідентифікованим за його назвою, яке, зазвичай повинно містити не лише назву джерела, а також, по можливості, місце його знаходження. Слід від самого початку запровадити власну, але прозору, систему найменування файлів-«виписок», книжок, журнальних статей тощо. Самі «виписки» повинні містити повний бібліографічний опис джерела, який згодом буде використано при складанні списку використаних джерел та літератури. Крім того, варто зазначити сторінку (аркуш, веб-сторінку), з якого зроблено виписку.

Використання зошитів для конспектування має свої особливості. Накопичення значної кількості зошитів змушує запроваджувати їх нумерацію для систематизації матеріалу: в одному зошиті – виписки з архівів, у іншому – з монографій, статей тощо.

У процесі роботи над джерелами бажано занотовувати власні думки, ідеї щодо прочитаного, аби згодом осмислити, підтвердити чи спростувати їх іншими джерелами, «довести» до логічного оформлення.

Працюючи над літературою, не варто обмежуватися сформульованою проблемою, хронологічними та територіальними межами – слід ширше дивитись на проблему, намагаючись досягнути її у відповідному історичному контексті. Не слід також поділяти історіографію проблеми на морально застарілу і новітню – кожне дослідження несе в собі цінний фактичний та аналітичний матеріал. Усі здобуті відомості потребують ретельної перевірки. Залучення якомога ширшого кола джерел дасть змогу дійти більш обґрунтованих висновків, виявити нові, малодосліджені аспекти проблеми, оцінити перспективи дослідження.

Слід мати на увазі, що конспектування як основний метод фіксації результатів опрацювання джерельної бази повинен застосовуватись з

урахуванням особливостей джерел. Робота над джерелами – це не пошук готової відповіді на поставлені дослідником питання, а збирання аргументів для створення власного бачення, тлумачення, інтерпретації, досліджуваних фактів, подій та явищ. Відтак, необхідне творче опрацювання джерельної бази задля розв'язання поставлених у дослідженні завдань.

Необхідно дотримуватись точності фіксації відомостей, враховувати мову, якою створене джерело, обставини, за яких воно виникло, особу автора тощо. Усі ці завдання спрямовані на визначення вірогідності як усього змісту джерела, так і окремих фактів, наведених у ньому. Наступним етапом наукового аналізу джерел вважається внутрішня критика, спрямована на вивчення його змісту, інтерпретацію (тлумачення), встановлення вірогідності, з'ясування ідейного задуму. Це допомагає встановити цінність, вірогідність фактів, наведених у джерелі, тобто відповідність змісту джерела історичній дійсності.

1.5. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

Останнім часом як професійні історики, так і дослідники-початківці дедалі частіше звертаються до ресурсів Інтернету для пошуку історичної інформації. Проте слід мати на увазі, що віддалені електронні ресурси можуть виявитись ненадійним джерелом інформації. На відміну від стабільного контрольованого фонду документів у бібліотеці, в Інтернеті користувач має справу з інформаційним масивом, що безперервно змінюється. Так, веб-сторінка або ж і цілий сайт може без попередження зникнути, або змінити зміст документу чи місце його розташування. Крім того, простота розміщення та публікації документів в Інтернеті призводить до того, що навіть користувач-початківець може створити власний сайт і поширювати неперевірені відомості, що призводить до появи величезної кількості ресурсів низької якості¹.

Відтак, надзвичайно актуальним залишається питання надійності історичних сайтів. Існує низка ознак, за якими визначають надійність, авторитетність сайту та достовірність запропонованої ним інформації. Перш, ніж шукати інформацію в Інтернеті, слід звернутись до базових підручників чи енциклопедій, де міститься мінімальна початкова інформація з проблеми. Безумовно, можна довіряти електронним версіям авторитетних друкованих видань. В усіх інших випадках варто звернути увагу на наступні моменти:

- Хто є автором змісту документу? Чи є інформація про наукову кваліфікацію автора? Яка мета сайту? Хто і для чого його створював? Чи існує редактор, або хтось, хто перевіряє інформацію сайту?

¹ Куліков В. Пошук історичної інформації в Інтернеті : Навчальний посібник для студентів історичних факультетів. Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 91 с.

- Чи відповідають загальноприйнятим стандартам стиль, граматика та структура документу?
- Звідки взяте наповнення сайту? Найкращий варіант, якщо це препринти або скановані публікації. Якщо це не копія паперової публікації, то хто і для чого писав даний текст?
- Наскільки оригінальною та повною є інформація ресурсу? Чи не можна знайти цю інформацію в інших, наприклад, друкованих джерелах?
- Чи посилаються на даний сайт з інших сайтів, яким можна довіряти? Чи є посилання на джерела у документі?
- Де розташований сайт? Якщо це сайт, розташований на освітніх (.edu), або на державних (.gov) доменах, то, як правило, це ресурс високоякісний. Більш критично варто поставитись до ресурсу, розташованого на комерційних доменах. І особливо багато «сміття» знаходиться на безкоштовних хостінгах, оскільки будь-яка людина абсолютно вільно, без жодної сторонньої редакції, за кілька хвилин може розмістити на безкоштовних серверах свій сайт.
- Наскільки регулярно оновлюється сайт? Постійне і регулярно оновлення, як правило, є ознакою якості ресурсу. Одним з показників відсутності оновлень сайту є наявність зовнішніх посилань на сайти, що зникли.
- Наскільки «академічним» є стиль оформлення сайту?

Надійність інформації залежить від того, хто і з якою метою створює сайт. Варто звернути увагу, що академічні організації (бібліотеки, архіви, університети, музеї, наукові товариства) на своїх сайтах, поряд із інформацією про саму організацію, розміщують електронні копії своїх видань. Наприклад, на сайті Інституту історії Академії наук України (<http://history.org.ua/>) у вільному доступі представлені електронні копії журналів «Український історичний журнал», «Соціум», інші періодичні видання, десятки монографій.

Певний інтерес для дослідника можуть представляти і ресурси, створені «групою по інтересах». Наприклад, сайт «Козацтво XV – XXI ст.» ([http:// www.cossackdom.com/indexu.html](http://www.cossackdom.com/indexu.html)), присвячений історії козацтва, містить: документи, наукові книги та статті, карти, ілюстрації. Але варто пам'ятати, що такі ресурси (або їх розділи) можуть створюватись непрофесіоналами і не контролюються академічними установами.

На увагу заслуговують також персональні ресурси, створені окремими науковцями, викладачами історії.

Особливо критично варто ставитись до е-публікацій історичних джерел. Необхідно звертати увагу, чи є посилання на друковане джерело, чи наявні коментарі тощо. Прикладом достовірних електронних публікацій джерел можна вважати British History Online (<http://www.british-history.ac.uk/>) – колекцію цифрованих джерел з середньовічної та ранньомодерної історії Великої Британії.

Використання е-ресурсів надає доступ до широкого кола історичних джерел різного походження, зокрема і мультимедіа-ресурсів (фоно-, фото- та відеодокументів). Найбільшу колекцією відео-документів на сьогоднішній день можна знайти на сервісі YouTube (<http://www.youtube.com/>).

Існують і спеціальні системи пошуку історичної інформації – статей, книг та найновішої бібліографії:

- History On-line (<http://www.history.ac.uk/search/welcome.html>)

Використання Інтернету полегшує і бібліографічний пошук, адже сьогодні всі бібліотеки мають електронні каталоги. Так, заслуговують на увагу електронні каталоги:

- Бібліотеки Конгресу США (<http://catalog.loc.gov/>);
- Британської бібліотеки (<http://www.bl.uk/>);
- Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/db/opac.html>).

Європейська бібліотека (англ. The European Library, TEL) – веб-портал, точка доступу до бібліографічних та повнотекстових ресурсів 48 національних бібліотек Європи. Федеративний бібліотечний каталог Європейської бібліотеки (<https://www.theeuropeanlibrary.org/>) включає як цифрові, так і нецифрові ресурси (книги, періодичні видання, аудіозаписи та інші матеріали). Пошуково-навігаційний апарат порталу пропонує користувачам можливість безкоштовного бібліографічного пошуку та доступ до цифрових об'єктів із фондів національних бібліотек Європи (безкоштовно або на платній основі, в залежності від політики конкретної бібліотеки). Розробник порталу – Національна бібліотека Нідерландів. У цій установі розміщується також офіс Європейської бібліотеки.

Бібліографічний опис веб-сторінки включає такі обов'язкові елементи: *автор, назва, тип документа, відомості про відповідальність, дата публікації, електронна адреса*. Якщо назва чітко не вказана, то її можна взяти з назви веб-сторінки, яка відображується у верхньому лівому куті Інтернет-навігатора. Дата звернення не є обов'язковим елементом, проте через нестабільність Інтернет-сайтів цю інформацію також бажано вказувати. Документ може бути видалений чи перенесений, через що кожен користувач регулярно стикається з таким поняттям, як «мертве посилання». До того ж, за кордоном дата звернення до електронного документа є обов'язковим елементом. Дату звернення можна подавати у дужках після адреси електронного ресурсу (зі словами «дата звернення» чи без них) або як окрему примітку.

Оскільки електронний ресурс не має титульного аркуша, то в описі обов'язково зазначається джерело, з якого взято назву, зокрема: *назва з етикетки диска; назва з контейнера; назва з екрана*. (Приклади оформлення див. Додаток 7).

Не варто посилатись на електронний документ, якщо є його друкований аналог. З метою збереження інформації рекомендується

залишати копії використаних електронних статей і книг в електронному і друкованому варіантах.

1.6. НАПИСАННЯ ТЕКСТУ

Результатом опрацювання історіографії та джерельної бази роботи є інформація, яка лягає в основу написання тексту магістерської роботи. Написання тексту здійснюється згідно із заздалегідь визначеною структурою і графіком виконання магістерської роботи. Після написання окремих розділів студент подає їх науковому керівнику, виправляє і доповнює текст у відповідності з його рекомендаціями. У визначені терміни студент звітує перед керівником про ступінь готовності роботи до захисту. Кафедра має право заслухати інформацію студента та наукового керівника про стан написання роботи.

Магістерська робота з історії пишеться українською мовою. Цитати з іншомовних джерел слід подавати мовою оригіналу або у перекладі українською мовою. Відповідальність за достовірність фактів і даних, наведених у тексті роботи, несе її автор.

Усі магістерські роботи, які готують студенти університету, проходять перевірку на плагіат. Роботи, у яких наукові здобутки інших осіб будуть представлені у вигляді власних результатів здобувача, або наукові результати будуть сфальсифіковані, або в роботі представлено завідомо неправдиву інформацію, або відтворено опубліковані (частково або повністю) тексти інших авторів без зазначення авторства, до захисту допущені не будуть. За якість магістерської роботи, у тому числі щодо дотримання принципів академічної доброчесності, несе відповідальність науковий керівник.

Для перевірки текстів магістерських робіт можуть бути використані спеціалізовані програмні інструменти для виявлення текстових співпадінь, які можуть стати основою для розгляду випадків некоректних текстових запозичень спеціальною комісією, згідно з Положенням про академічну доброчесність здобувачів освіти в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (введеним в дію наказом ректора університету 27 грудня 2019 р.)

Переплетений та підписаний студентом примірник магістерської роботи подається науковому керівнику для підготовки відгуку, рецензенту для наукової експертизи роботи, а потім до Державної екзаменаційної комісії не пізніше, ніж за місяць до початку її роботи.

СТРУКТУРА МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

В залежності від теми, джерельної бази дослідження, мети і завдань роботи, її структура може варіюватися, але в цілому повинна містити такі елементи:

- титульний аркуш;
- зміст;

- перелік умовних скорочень (за необхідністю);
- вступ;
- розділи (від 2-х до 4, оптимально – 3);
- висновки;
- список використаних джерел та літератури;
- додатки (за необхідністю).

Титульний аркуш (Додаток 3)

Титульний аркуш магістерської роботи містить найменування установи, в якій виконана робота; прізвище, ім'я та по батькові автора; назву роботи; найменування кваліфікаційного рівня; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові та посаду наукового керівника; місто і рік.

Зміст (Додаток 4)

Зміст подають на початку роботи. У змісті вказують найменування та номери початкових сторінок усіх структурних елементів роботи: переліку умовних скорочень, вступу, розділів, підрозділів, пунктів (якщо вони мають заголовки), висновків, списку джерел та літератури, додатків.

Перелік умовних скорочень (Додаток 5)

Якщо у магістерській роботі вживається спеціальна термінологія або використовуються маловідомі скорочення, позначення, тощо, то їхній перелік подається списком перед вступом.

Перелік друкують двома колонками, де ліворуч за абеткою наведено скорочення, абревіатури, а праворуч – їх детальну розшифровку.

Підставою для внесення скорочення до цього переліку є його вживання у тексті роботи не менше трьох разів. В іншому випадку розшифровку скорочення подають у дужках у тексті роботи.

Вступ

У вступі розкривається сутність наукової проблеми, її значення, підстави для опрацювання теми. Це найскладніша частина роботи, і тому її часто-густо пишуть після завершення роботи над основними розділами. Втім, формулювання основних положень вступу необхідно здійснити на початку дослідження задля з'ясування його засадничих характеристик: актуальності теми, мети та завдань дослідження, об'єкту, предмету, хронологічних та територіальних меж, практичного значення роботи.

У вступі подається загальна характеристика роботи у рекомендованій нижче послідовності:

Актуальність теми

Актуальність передбачає передусім визначення важливості розв'язання проблеми для відповідної галузі науки. Суспільно-політичні реалії та власні уподобання не слід розглядати як першочергові підстави для виконання магістерської роботи. Формулювання актуальності теми дослідження повинно бути стислим – кількома реченнями необхідно схарактеризувати значущість наукової проблеми.

Мета і завдання дослідження

Мета – це очікуваний результат, якого прагне досягнути дослідник. Завдання – це настанови, що конкретизують засоби досягнення мети. Завдання дослідження подаються у вигляді переліку конкретних напрямків, в яких реалізується дослідження. Зазвичай вони формулюються у вигляді стислих імперативів: *визначити...*, *довести...*, *схарактеризувати...*, *з'ясувати...*, *розкрити...*, *здійснити...*, *простежити...*, *виявити...*, *встановити...*, *обґрунтувати...*, *узагальнити...*, *розробити...*

У формулюванні мети слід уникати конструкцій, які починаються зі слів «дослідження» або «вивчення», які вказують скоріше на засоби досягнення мети, аніж на її суть.

Як правило, завдання дослідження реалізуються в основних розділах роботи, а висновки до них є результатом виконання поставлених завдань. Кількість завдань суворо не лімітована, проте, вона повинна вмотивовуватись реальною можливістю їх виконання – оптимально кількість завдань дорівнює кількості структурних елементів роботи, в яких реалізуються поставлені завдання. Не слід ставити багато завдань, оскільки їх не можливо повноцінно реалізувати в роботі з огляду на формальні вимоги до її обсягу. Оптимальною є постановка 3-4 завдань.

Приклад 1

Метою дослідження є цілісне відтворення історії Чернігівського магістрату у другій половині XVII – XVIII ст. як органу міського самоврядування на магдебурзькому праві. Для досягнення окресленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- проаналізувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- з'ясувати статус і структуру Чернігівського магістрату, систему виборів міських посадовців та їхні повноваження;
- визначити земельні володіння Чернігівського магістрату;
- з'ясувати чисельність чернігівського міщанства;
- висвітлити основні напрями діяльності міського уряду;

- схарактеризувати взаємовідносини магістрату з представниками українських та російських державних установ¹.

Приклад 2

Мета дослідження полягає у реконструкції основних етапів життя Є.Ю. Спаської, її наукової та пам'яткоохоронної діяльності, в контексті української історії кінця XIX – XX ст.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- проаналізувати ступінь дослідження проблеми в історіографії, рівень та повноту джерельного забезпечення;
- схарактеризувати основні етапи життя, наукової та пам'яткоохоронної діяльності Є.Ю. Спаської;
- визначити основні чинники формування особистості та світогляду Є.Ю. Спаської;
- розкрити напрямки її науково-дослідної роботи;
- оцінити науковий доробок Є.Ю. Спаської в контексті розвитку історичних та гуманітарних знань XX ст.;
- висвітлити просвітницьку роботу учнів у музейній сфері;
- охарактеризувати внесок дослідниці у пам'яткоохоронну справу².

Приклад 3

Мета дослідження – з'ясування особливостей Реформації у Брауншвейзі та створення основ територіальної євангелічної церковної та шкільної організації в цьому місті. Відповідно до поставленої мети визначаються такі науково-дослідні **завдання**:

- дати загальну характеристику розвитку Церкви та школи в середньовічному Брауншвейзі;
- дослідити євангелічний рух у Брауншвейзі;
- охарактеризувати погляди і діяльність Йоганна Бугенхагена – автора Брауншвейзького церковного статуту;
- проаналізувати зміст Брауншвейзького церковного статуту 1528 р., і з'ясувати його особливості порівняно з більш ранніми євангелічними статутами;
- простежити розвиток Євангелічної Церкви та школи у Брауншвейзі з часу прийняття статуту 1528 р. до завершення Реформації¹.

¹ Доманова Г. С. Чернігівський магістрат : статус, структура та основні напрями діяльності (друга половина XVII – XVIII ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2007. С. 3–4.

² Луговик Т. В. Наукова та пам'яткоохоронна діяльність Євгенії Юріївни Спаської (1892 – 1980) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2018. С. 1–2.

Об'єкт і предмет дослідження.

Об'єкт – це явище або процес, який обирається студентом для вивчення. Об'єкт, як правило, вбирає у себе досить широкий комплекс дослідницьких проблем, які конкретизуються в предметі дослідження. Предмет – це чітко окреслений аспект процесу чи явища, обраний в межах об'єкту, на який спрямована пізнавальна діяльність в межах даного дослідження.

Приклад 1

Об'єкт дослідження – суспільно-політична думка щодо колоніальної політики Британської імперії.

Предмет дослідження – політичні дискусії, погляди урядовців, членів провідних партій, громадськості стосовно колоніальної політики Великої Британії в останній третині XIX ст.²

Приклад 2

Об'єктом дослідження є особистість Є. Рихліка, **предметом** – його наукова, педагогічна та громадська діяльність³.

Приклад 3

Об'єктом дослідження є комплекс описів Новгород-Сіверського намісництва, підготовлених в останній чверті XVIII ст.

Предмет дослідження становить історія створення та інформаційний потенціал описів Новгород-Сіверського намісництва останньої чверті XVIII ст.⁴

Приклад 4

Об'єктом дослідження є любецька шляхта – соціально-територіальне угруповання, що існувало на терені Північного Лівобережжя протягом XV – XVIII ст.

¹ Каріков С. А. Реформація і становлення евангелічної церкви та школи у Брауншвейзі (1517 – 1555 pp.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. Наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Харків, 2006. С. 4.

² Валюх Л. І. Політичні дискусії в Англії з питань колоніальної політики в Африці (1881 – 1899 pp.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. Наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Чернігів, 2008. С. 2.

³ Павленко Л. А. Науково-педагогічна та громадська діяльність Євгена Рихліка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. Наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2007. С. 2.

⁴ Гринь О. В. Описи Новгород-Сіверського намісництва останньої чверті XVIII ст. : історія створення та інформаційний потенціал : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. Наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». К., 2004. С. 1.

Предметом дослідження є процес формування, становлення і занепаду любенької шляхти, що зрештою розчинилась у нових соціальних структурах¹.

Хронологічні рамки дослідження

Визначають період, в рамках якого розгортаються події, визначені в предметі дослідження. Необхідно чітко обґрунтувати нижню та верхню хронологічні межі дослідження. Хронологічні межі дослідження повинні чітко ув'язуватись з об'єктом та предметом дослідження.

Приклад 1

Хронологічні межі дослідження визначаються роками життя М. Петрова (1826 – 1887)².

Приклад 2

Хронологічні межі дослідження мають два рівні: перший зумовлений рамками діяльності українських політичних партій від їх утворення до початку Національної революції (кінець XIX – березень 1917 р.); другий викликаний завершенням формування комплексу мемуарних джерел, які створювалися провідними діячами українського національного руху в основному в 20 – 30-х рр. XX ст.³

Приклад 3

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 50-х років XIX ст. до 1919 р. В 50-х рр. XIX в Ніжинській вищій школі починається вивчення проблем методології історії та історіографії з наукової точки зору, що пов'язано, передусім, з діяльністю І. В. Лашнюкова. Верхню рамку – 1919 рік, обрано у зв'язку з закриттям Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, хоча деякі з професорів (М. М. Бережков, В. Г. Ляскоронський, Г. А. Максимович, О. І. Покровський, І. Г. Турцевич) продовжували свою наукову і викладацьку діяльність і в 1920-х роках в Інституті народної освіти⁴.

¹ Кондратьєв І. В. Любецька шляхта: ґенеза та еволюція регіональної військовослужбової спільноти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Харків, 2005. С. 1.

² Кеда М. К. Михайло Назарович Петров (1826 – 1887) та його внесок в історичну науку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». К., 2006. С. 1.

³ Михальський І. С. Джерела з історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». К., 2004. С. 3.

⁴ Самойленко О. Г. Методологія історії та історіографія у науковій спадщині вчених Ніжинської вищої школи (друга пол. XIX – поч. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття

Приклад 4

Хронологічні рамки дослідження охоплюють часовий проміжок із серпня 1941 р. – вступу військових частин Вермахту на територію Чернігівщини, по жовтень 1943 р. – коли область була звільнена від нацистів радянськими військами.¹

Територіальні межі дослідження

Необхідно визначити географічні межі, в яких розгортаються події, які відносяться до предмету дослідження.

Приклад 1

Територіальні межі дослідження окреслені тереном Північного Лівобережжя України, включаючи Глухівську, Конотопську, Ніжинську та Чернігівську округи, утворені 1925 р. на території Чернігівської губернії, які 1932 р. склали основу Чернігівської області².

Приклад 2

Територіальні рамки дослідження охоплюють окремих коронний край Австрії – герцогство Буковина, зокрема її північну частину, де склалися специфічні соціально-економічні, суспільно-політичні та культурні умови для становлення та розвитку преси найчисельнішої етнічної групи краю – українців³.

Приклад 3

Територіальні межі роботи відповідають адміністративно-територіальному поділу Російської імперії станом на 1905 р., причому основна увага звертається на регіони компактного проживання єврейського, польського та фінського народів⁴.

наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». К., 2000. С. 2.

¹ Шаповаленко Є. Ю. Повсякденне життя сільського населення Чернігівщини в роки окупації (1941 – 1943 рр.). : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2018. С. 2.

² Лазаренко В. М. Розвиток індивідуального селянського господарства Північного Лівобережжя України у 20-х на початку 30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Харків, 2000. С. 2.

³ Романюк М. М. Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870 – 1940) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». К., 2000. С. 3.

⁴ Стрілюк О. Б. Національна політика П.А. Столипіна : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Чернігів, 2008. С. 2.

Методологічні засади дослідження

Характеризуючи методологічні засади, необхідно визначити принципи, з яких здійснюється дослідження, які повинні враховувати існуючі концепції сприйняття та дослідження історичного процесу. Формулювання методологічних засад дослідження потребує консультацій з боку наукового керівника.

Приклад 1

Дослідження ґрунтується на розумінні наукової школи як складової частини науки. Відтак, наукова школа – продукт тривалої співпраці колективу вчених, об'єднаних єдиною спрямованістю наукових студій, у рамках якої члени цього колективу розробляють певну дослідницьку програму, запропоновану його науковим «батьком»-засновником та під його керівництвом або вироблену самостійно кожним членом наукового об'єднання. Це найвища форма колективної взаємодії, яка ґрунтується на спільних методологічних, методичних та духовних засадах, має оригінальну організаційну структуру в рамках формально існуючого колективу науково-дослідної чи освітньої інституції, а також можливість публікації результатів студій у власному часопису. Обов'язковою умовою виникнення та існування наукової школи є співробітництво науковців в інтелектуальному середовищі й передання напрацьованого досвіду наукової роботи учням та послідовникам, залучення їх до певної наукової традиції.

Інтерактивна взаємодія представників школи, формальні й неформальні організаційні утворення у полі її діяльності складають інфраструктуру наукової школи. Розгалуженість та мобільність інфраструктури наукової школи є ключовою передумовою її результативності та стабільності.

Такий підхід до наукової школи, на нашу думку, забезпечує коректність і цілісність розуміння цього наукового феномену¹.

Приклад 2

Методологічною основою дослідження є принцип історизму, який передбачає цілісний всебічний підхід до вивчення життєвого шляху і наукової спадщини вченого².

¹ Острянко А. М. Ніжинська історична школа кінця XIX – першої третини XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». К., 2001. С. 2.

² Тарасенко О. Ф. Архієпископ Філарет (Гумілевський) та його внесок у розвиток церковно-історичних студій в Україні в середині XIX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». К., 2002. С. 2.

Приклад 3

Методологічною основою роботи став відхід від жорсткої соціально-економічної детермінованості історичного процесу. В дослідженні був використаний антропоцентричний підхід з елементами культурологічного аналізу, яких дотримується «нова історична наука». Послугуючись цими принципами, ми вважаємо, що історичні процеси складаються як з об'єктивних так із суб'єктивних чинників. В конкретних історичних обставинах кожен з них відіграє або головну, або другорядну роль. В історії самодержавної Росії першої чверті XIX ст. суб'єктивний чинник відігравав неабияку роль, інколи домінуючи над іншими. Також ми поділяємо точку зору, що історичні знання мають релятивний характер, бо зміна методологічних парадигм призводить до зміни уявлень про ті чи інші факти історичного буття. Але слід визнати, що саме історичний факт, його наукове, а не емоційне визначення і оцінка складає стрижень наукового дослідження. Вважаємо, що стан розвитку філософії та методології сучасної історичної науки потребує досить уважного і всебічного системного підходу до всіх проблем як на макро, так і на мікрорівнях історичного дослідження¹.

Методи дослідження

Необхідно подати перелік методів, використаних при написанні роботи. До цього переліку необхідно внести лише ті методи, які реально сприяли вирішенню поставлених в роботі завдань. Крім констатації, слід вказати на те, що конкретно вивчалось за допомогою того чи іншого методу.

Приклад 1

У процесі опрацювання комплексу джерел використані загальнонаукові методи – аналітичний, синтетичний, логічний, історичні – порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, типологічний, діахронічний, анкетно-біографічний, а також суто джерелознавчі методи – класифікації джерел, текстологічний, палеографічний².

Приклад 2

Дослідження виконано із застосуванням методів:

1. загальнонаукових: філософських (діалектичний закон взаємної обумовленості якісних та кількісних аспектів явищ та процесів); аналітико-синтетичних; індуктивно-дедуктивних; системного підходу

¹ Соломенна Т. В. О. А. Аракчєєв – політик і людина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Харків, 2004. С. 2.

² Петреченко І. Є. Описи Чернігівського намісництва останньої чверті XVIII ст. : історія створення та інформаційний потенціал: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». К., 2001. С. 2.

- (структурно-функціональний аналіз); моделювання (подібність, гомоморфізм, ізоморфізм); інформаційних технологій (засади створення, зберігання, відтворення, обробки та подання інформації);
2. конкретнонаукових: багатовимірного математико-статистичного аналізу; технології баз даних; економічних; географії; культурологічних; демографічних (закони міграції та розташування населення); вибіркових;
 3. внутрішньонаукових: історико-генетичного, історико-типологічного, історико-хронологічного, історико-порівняльного історіографічного;
 4. спеціальних: феноменологічного; урбаністичного; графічного (графи зв'язків, кластер)¹.

Приклад 3

При розробці теми використовувалися такі загальнонаукові методи: аналізу та синтезу, індуктивно-дедуктивний; історичний, логічний, системний, статистичний, класифікації, актуалізації, а також конкретнонаукові (історико-генетичний, історико-типологічний, істоткопорівняльний) та спеціально-історичні (хронологічний, синхронний, діахронний) методи².

Наукова новизна одержаних результатів

Подають перелік нових наукових положень (рішень, концепцій), які повинні характеризувати здобутки автора роботи. Найкраще вказувати ступінь новизни, використовуючи такі формули: *вперше здійснено комплексне дослідження...; доведено, що...; дістало подальший розвиток...; удосконалено...; висувається і обґрунтовується теза про...; запропоноване авторське бачення (інтерпретація)...*

Слід мати на увазі, що запровадження до наукового обігу нових джерел (досі невідомих, неопублікованих, нових списків (редацій) відомих текстів) може становити реальний здобуток джерелознавчих, а не історичних досліджень. В суто історичних дослідженнях запровадження нових джерельних комплексів повинно мати своїм результатом нову якість інформації, сперту на повідомлення цих джерел. Відтак, сам факт запровадження джерел не слід відносити до характеристики новизни одержаних результатів.

¹ Дмитрієва В. А. Особливості урбанізації в Україні в середині 20-х років ХХ сторіччя: технології баз даних та математико-статистичні методи аналізу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». Дніпропетровськ, 2002. С. 3.

² Кавун М. Е. Походження та рання історія міста Катеринослава : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Дніпропетровськ, 2003. С. 2.

Приклад 1

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше на підставі аналізу широкого кола документів і матеріалів відтворено біографію О. Русова в контексті національного відродження другої половини XIX – початку XX ст. У дисертації всебічно висвітлена його наукова, культурно-просвітницька та громадсько-політична діяльність в Україні та Петербурзі. На підставі аналізу відомих раніше і ново виявлених історико-статистичних, етнографічних, публіцистичних праць вченого, введених у науковий обіг нових джерел, визначено його внесок у розвиток українознавчих студій в Україні. Вперше досліджено громадсько-політичну діяльність і зроблено спробу визначити місце О. Русова в українському національно-визвольному русі. Доповнена бібліографія його праць. Вперше до наукового обігу введено понад 50 публікацій вченого¹.

Приклад 2

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні козацько-старшинської спільноти Стародубського полку крізь призму її суспільно-політичної, військової, культурно-просвітницької та благодійницької діяльності. У дисертаційному дослідженні:

Уперше:

- проаналізовано історіографію та джерельну базу проблеми;
- виявлені джерела походження козацької старшини Стародубського полку;
- схарактеризовано суспільно-політичну, військову, культурно-просвітницьку та благодійницьку діяльність козацько-старшинської спільноти регіону;
- укладено реєстр козацько-старшинських родин Стародубського полку.

Подальший розвиток отримало дослідження:

- генеалогії козацько-старшинських родин Стародубського полку;
- формування старшинського землеволодіння на території полку;
- процесу циркуляції соціально-політичної еліти регіону;
- шлюбних стратегій козацько-старшинської спільноти краю.

Уточнено і доповнено:

- реєстри полкової, сотенної та неурядової старшини Стародубського полку;
- еволюцію адміністративно-територіального устрою Стародубського полку;

¹ Рахно О. Я. Олександр Русов у науковому і громадсько-політичному житті України (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Харків, 2003. С. 2.

- посадові обов'язки урядової старшини Стародубського полку¹.

Приклад 3

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що: *вперше*:

- на широкій документальній базі доведено, що зовнішня політика США в зазначений період не мала пропакистанського або проіндійського характеру і була зорієнтована виключно на реалізацію власних інтересів, хоча виявилася більш корисною для Індії;
- на базі документальних даних встановлено, що особисті симпатії президента США Р. Ніксона до Пакистану нейтралізувалися урядовцями деяких 3 американських відомств, таких як Міністерство оборони, Держдепартамент та інших;
- досліджено зростання напруги в індо-пакистанських стосунках напередодні конфлікту 1965 р. з урахуванням дій США;
- надане альтернативне трактування дій США в конфлікті 1971 р. замість запропонованого американським дослідником Дж. Андерсоном дискурсу щодо пропакистанської політики Вашингтону, усталеного в історичній літературі;
- встановлено, що серед основних причин визрівання бенгальської кризи (березень-листопад 1971 р.), крім власне претензій бенгальців, була політична нестабільність у Пакистані 1968 – 1969 рр.;
- встановлено хронологію перших контактів американської адміністрації з представниками Бангладеш;
- досліджено сприйняття американською стороною початку та подій індопакистанських війн 1965 і 1971 рр.;
- встановлено, що президент Пакистану генерал Мухаммед Ях'я Хан докладав чималих зусиль для попередження конфлікту 1971 р., тоді як у літературі його разом із іншими пакистанськими політиками нерідко звинувачують у провокуванні та загостренні протистояння;
- введено до наукового обігу аналітичні звіти ЦРУ для президентів США, з яких у 2015 – 2016 рр. було знято гриф секретності;
уточнено:
- застосування поняття «крен» або «нахил» (tilt), що використовується в літературі для характеристики зовнішньої політики США в 1971 р. стосовно Пакистану, його номінальну складову, оскільки

¹ Лаєвський А. С. Козацька старшина Стародубського полку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2017. С. 2–3.

американська адміністрація переслідувала виключно власні інтереси;

- причини ескалації конфлікту між Індією і Пакистаном в зазначений період; – роль американських військових поставок до Пакистану між війнами 1965 та 1971 р., через відсутність яких Пакистан виявився гірше підготованим до конфлікту, ніж Індія;
- передумови індо-пакистанських війн 1965 р. та 1971 р., порушення перемир'я сторонами після формального завершення конфлікту.

Набуло подальшого розвитку:

- питання зовнішньополітичних пріоритетів США у Південній Азії;
- дослідження індо-пакистанських відносин у другій половині ХХ століття¹.

Практичне значення одержаних результатів

У магістерській роботі необхідно вказати відомості про можливості практичного застосування результатів дослідження, подати рекомендації щодо їхнього використання.

Приклад 1

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів при викладанні історії та археології України у вищих навчальних закладах при написанні праць з історії, археології, архітектури та містобудування, а також в екскурсійно-туристичній роботі. Матеріали цієї роботи можуть бути використані при складанні пам'яткоохоронних програм та під час археологічних наукових та науково-рятивних досліджень на території Чернігова, для створення макетів-реконструкцій міста, а також його окремих історичних районів або пам'яток².

Приклад 2

Практичне значення роботи полягає у тому, що доповнюються попередні здобутки у цій темі, а також у науковий обіг вводиться значний масив джерел, маловідомих матеріалів і фактів. Результати дослідження можуть бути використані у монографіях і загальних працях, присвячених історії внутрішньої політики Росії та земського самоврядування періоду Першої світової війни. Результати і матеріали роботи можна

¹ Уллах П. Е. Політика США у Південній Азії (1965 – 1972 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Харків, 2018. С. 2–3.

² Бондар О. М. Історична топографія Чернігова у XIV – XVIII ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2017. С. 2.

застосовувати також при підготовці загальних та спеціальних курсів з історії Росії початку ХХ ст.¹

Приклад 3

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що його теоретичні висновки та фактичний матеріал можуть бути використані у процесі підготовки узагальнюючих праць та викладання історії України, історії Православної Церкви й історичного краєзнавства у закладах вищої освіти².

Апробація результатів дослідження

Оскільки магістерська робота є студентською кваліфікаційною роботою найвищого рівня, то однією з основних рекомендацій до такої роботи є її апробація на наукових форумах (конференціях, спецсемінарах, засіданнях проблемних груп тощо) та публікація результатів дослідження в спеціальних наукових виданнях.

На базі Інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського щороку проводяться конференції для молодих науковців та видається збірник студентських наукових робіт «Juvenia Studia», де студент має можливість оприлюднити результати дослідження. При цьому потрібно вказати конференції, симпозіуми, з'їзди, наради, колоквиуми тощо, на яких були виголошені доповіді або повідомлення за матеріалами роботи. Окремо вказуються публікації (якщо є) з повним бібліографічним описом.

Приклад 1

Основні положення та висновки дисертації обговорені на Сьомій науковій конференції молодих вчених та студентів Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (Чернігів, 2004), Другій міжнародній науково-теоретичній конференції «Знаки питання в історії України: українська історія у східноєвропейському контексті» (Ніжин, 2004), Міжвідомчій науковій конференції «Чернігово-Сіверщина у всеукраїнському історико-культурному вимірі» (Чернігів, 2005), Шостому Всеукраїнському симпозіумі з проблем аграрної історії з

¹ Захарова О. О. Князь Георгій Львов та його діяльність на чолі Всеросійського земського союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Чернігів, 2007. С. 3.

² Блакитний М. М. Церковне та соціокультурне життя Північного Лівобережжя України за матеріалами періодичних видань Чернігівської єпархії (1861 – 1918) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2019. С. 4.

нагоди 100-ї річниці початку Столипінської аграрної реформи в Україні (Черкаси, 2006)¹.

Приклад 2

Апробація дослідження проходила на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Україна і Росія: досвід історичних зв'язків та перспективи співробітництва» (Кривий Ріг, 23-24 березня 2004 р.), на II науковому семінарі «Основні проблеми вивчення всесвітньої історії в Україні» (Чернігів, 28 травня 2004 р.), V Міжнародній науковій конференції «Проблеми історії та археології України», присвяченій 350-річчю м. Харкова і 200-річчю Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (Харків, 4-6 листопада 2004 р.), на III міжнародному семінарі «Проблеми всесвітньої історії: держава та суспільство в історичній ретроспективі» (Чернігів, 17-19 травня 2006 р.), на спецсемінарах під керівництвом доктора історичних наук, професора Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка К. М. Ячменіхіна та на щорічних конференціях молодих вчених та студентів ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка (2002 – 2005 рр.)².

Приклад 3

Основні положення дисертації обговорювались на засіданнях кафедри історії України Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Результати дослідження оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних науково-практичних конференціях і семінарах, а саме на Міжнародній науковій конференції «Крах Радянської імперії: анатомія катастрофи (Соціалістичний табір, СРСР та пострадянський простір у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.)» (Ніжин, 2016 р.), XVIII Міжнародній науковій конференції «Актуальні наукові дослідження в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній дистанційній конференції «Міжнародні відносини: історія, теорія, практика» (Суми, 2017 р.), VII Міжнародній Інтернет-конференції «Глухівські наукові читання – 2017. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук (Глухів, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук» (Одеса, 2018 р.),

¹ Еткіна І. І. Земельне питання в Чернігівській губернії (лютий 1917 – березень 1921 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2007. С. 3.

² Колеватов О. О. Слобідсько-Українські військові поселення російської армії в 1817 – 1832 рр.: адміністративно-господарська структура : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Чернігів, 2007. С. 3.

Міжнародній науково-практичній конференції «Місце суспільних наук у системі сучасного гуманітарного знання XXI століття» (Київ, 2018 р.)¹.

Основна частина магістерської роботи

Основна частина магістерської роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів та підпунктів. Їхню кількість, композицію (складність структурування розділів) визначає автор роботи разом з науковим керівником. Як правило виділення розділів роботи здійснюється за проблемним, хронологічним або проблемно-хронологічним принципом. У рамках розділу повинна вирішуватись конкретна наукова проблема. Задля структурування матеріалу, посилення аргументації можливо виділення підрозділів, пунктів та підпунктів. Втім, не слід сприймати такий поділ як догму. Дослідницька проблема, джерельна база роботи, логіка групування емпіричного матеріалу зумовлюють виділення структурних одиниць роботи. Найбільш оптимальною є структура магістерської роботи, яка складається з трьох-чотирьох розділів.

У першому розділі необхідно викласти історіографію проблеми та подати характеристику джерельної бази роботи.

Слід вказати на здобутки авторів історичних студій з даної проблеми і визначити малодосліджені або не розроблені складові частини теми, переваги і недоліки досліджень. Характеристика історіографії проблеми потребує систематизації та узагальнення попереднього досвіду вивчення проблеми й визначення можливостей постановки і розв'язання наукової проблеми, сформульованої у магістерській роботі. При цьому слід пам'ятати, що характеристика стану наукової розробки проблеми являє собою аналітичний огляд, а не перелік робіт, що стосуються досліджуваної проблеми.

Огляд джерельної бази – обов'язкова і важлива складова роботи. Значною мірою полегшує завдання дослідження правильно здійснена класифікація джерел. Найбільш широко вживаною є класифікація джерел за типами, родами, видами та різновидами. Методика здійснення класифікації та її головні принципи схарактеризовані у дослідженнях Я. Калакури, Л. Пушкарьова, І. Ковальченка та ін.² Огляд джерел, їх

¹ Філатов Б. С. Суспільно-політичні трансформаційні процеси на Сумщині в роки перебудови (квітень 1985 – серпень 1991 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Чернігів, 2020. С. 3.

² Богдашина О. М. Джерелознавство історії України: теорія, методика, історія. Харків, 2005; Воронов В. І. Джерелознавство історії України. Дніпропетровськ, 2003; Джерелознавство історії України : Довідник / [Редакційна колегія : Варшпавчик М. Я. (голова) та ін.]. К., 1998; Історичне джерелознавство: Підручник. К., 2002; Источниковедение истории СССР / [Ред. И. Д. Ковальченко]. М., 1981; Калакура Я. Джерелознавство в дослідницькій діяльності Українського історичного товариства. *Український історик*. Нью-Йорк, Торонто, Київ, Львів, Мюнхен. 1995. № 1-4. С. 53–56; Лукашевич О. А. Хрестоматія з теоретичного джерелознавства : Навчальний

систематизація повинні здійснюватись з урахуванням інформаційної цінності джерел для дослідження. У підсумку необхідно зробити висновок про ступінь репрезентативності джерельної бази, що є запорукою можливості виконання магістерської роботи та обґрунтованості висновків дослідження.

У наступних розділах викладається основний зміст дослідження, що є результатом опрацювання наукової літератури та джерел. У викладі матеріалу слід обов'язково вказувати на дискусійні питання, проблеми, які вирішуються автором.

Інформація, наведена в роботі, має бути перевіреною на вірогідність.

Культура цитування і посилань

Виклад матеріалу обов'язково повинен спиратись на джерела та літературу, на що повинні вказувати посилання в тексті роботи. Загальновідомою «хворобою» початківців є бажання приховати запозичення з літератури, використані в роботі, бажання «увічнити» себе та власні здобутки у такий спосіб. Втім, необхідно розуміти, що використання вже сформульованих думок і ідей, посилання на наукові праці та джерела навпаки сприяє науковому зростанню, залученню до культури наукової праці, дослідницької етики, самоідентифікації у світі науки, і є зайвим свідченням високої наукової кваліфікації.

Цитати – дослівні уривки використаних джерел, які наводяться для обґрунтування власних думок та висновків. Текст цитати береться в лапки («..») і наводиться без змін. При цитуванні частини речення, окремої фрази чи вислову, слова беруться в лапки, а вилучені слова (речення, абзаци) позначаються три крапкою. В цьому разі можна змінювати відмінок цитованих слів. Не допускається перекручення чи спотворення думок автора.

При цитуванні та переказі джерел доцільно використовувати такі фрази: *як вказує/твердить/зазначає дослідник А. Б. Іванов...; на думку...; А. Б. Іванов так/наступним чином характеризує ...; як справедливо підкреслює/наголошує ...; з точки зору... тощо.*

Цитати мають подаватись тільки з першоджерел, а не з праць інших авторів. Лише в тих випадках, коли першоджерело недоступне, можна скористатись цитатою, опублікованою в іншому видання. При цьому слід вказувати «цитуються за...».

Втім, не варто перевантажувати текст роботи суцільними цитатами і посиланнями на авторитетів, оскільки робота в такому разі перетвориться на компіляцію, і викликатиме підозру у відсутності авторських міркувань.

Кожна цитата обов'язково має супроводжуватись посиланням на використане джерело. Привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську_пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора називається плагіатом¹, за що передбачена юридична відповідальність. До того ж, плагіат не має згідно з чинним законодавством терміну давності.

В академічному середовищі плагіат найчастіше виражається в публікації під власним іменем чужого тексту або у запозиченні фрагментів чужого тексту без зазначення джерела запозичення. Серед студентів та науковців поширений плагіат декількох типів:

- копіювання чужої наукової роботи чи декількох робіт та оприлюднення результату під своїм іменем;
- створення суміші власного та запозиченого тексту без належного цитування джерел;
- рерайт (перекладування чужої праці без згадування оригінального автора).

Студенти повинні дотримуватись правил академічної доброчесності та ставити посилання до запозичених уривків тексту, дотримуючись при цьому правил цитування та оформлення списку використаних джерел для того, щоб сервіс перевірки на плагіат міг ідентифікувати їх саме як цитати, а не як плагіат. Запозичені уривки тексту без посилань враховуються як плагіат.

Посилання на літературу та джерела в роботі необхідно робити згідно зі встановленими правилами. У разі посилання на використану роботу слід вказувати загальну кількість її сторінок, коли ж використовуються конкретні фрагменти дослідження, повинні бути вказані номери сторінок, на які подається посилання.

Висновки

У висновках викладають найбільш важливі результати дослідження. Вони акумулюють, але не повторюють висновки до розділів роботи, узагальнюють їх на більш високому рівні. У висновках необхідно показати результати реалізації поставлених у вступі до роботи дослідницьких завдань. Таким чином, найбільш оптимальним є конструювання висновків у вигляді чітких, лаконічних повідомлень про виконання поставлених завдань.

У висновках слід засвідчити власне бачення проблеми, перспективи її подальшого опрацювання, рекомендації щодо використання її положень у дослідницькій практиці. Водночас, необхідно уникати

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.-Ірпін, 2001. С. 792.

цитовання, переказу матеріалу розділів, роздумів. Висновки повинні бути конкретними, лаконічними, переконливими.

Список використаних джерел та літератури

Список використаних джерел та літератури оформлюють в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Бібліографічний опис повинен бути повним, оскільки він дає можливість судити про повноту опрацювання автором літератури з даної проблеми. Бібліографічний опис джерел та літератури виконується мовою оригіналу з дотриманням вимог Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або у скороченому вигляді з включенням до бібліографічного опису лише тих елементів, які дають змогу ідентифікувати документ.

Приклади бібліографічного опису джерел та літератури наведені у Додатку 7. Крім того, з правилами оформлення списку джерел та літератури можна ознайомитись у Додатку 8.

Додатки

Обов'язковим компонентом роботи є методичний додаток, покликаний засвідчити можливість використання опрацьованого матеріалу в навчально-виховному процесі. Цей додаток являє собою розробку заняття з історії, на якому використовуються результати дослідження випускника. Оформлення додатку потребує дотримання формальних вимог до складання плану-конспекту заняття з історії у закладах вищої освіти. При цьому має бути чітко визначено технологію застосування матеріалу магістерської роботи. Приклад оформлення методичного додатку наведено у Додатку 9.

Семінари – більш високий рівень організації навчальної діяльності. Цим видом навчальної роботи передбачено підвищення пізнавальної активності студентів. Технологія організації та проведення семінарських занять передбачає попереднє визначення викладачем теми, основних питань, які виносяться на обговорення, ознайомлення зі списком літератури для опрацювання та методичними рекомендаціями щодо систематизації результатів цієї роботи. Безпосередньо на заняттях відбуваються процес обговорення основних проблем теми, дискусія, забезпечується активність студентів, підбиваються підсумки, оцінюється діяльність студентів. Загалом семінари мають забезпечувати інтелектуальний розвиток студентів, формувати у них пізнавальну активність.

Вибір теми і типу заняття, його мету, завдання, основні поняття, структуру необхідно узгодити з навчальною програмою з історії.

У системі семінарських занять треба уникати одноманітності їх проведення, вносячи елементи дискусії, гри, змагальності. Варто звернути увагу на такі різновиди семінарських занять:

1. Семінар запитань і відповідей.
2. Семінар – розгорнута бесіда: передбачає попередню підготовку студентів з визначених завдань.
3. Семінар, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням.
4. Семінар-дискусія: студенти, маючи програму, завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті.
5. Семінар-конференція: студенти завчасно готують доповіді, виступають з ними, відповідають на запитання своїх колег.
6. Семінар – вирішення проблемних завдань: проводиться на основі створення проблемних ситуацій, виділення проблемних завдань і праці над їх розв'язанням.
7. Семінар – прес-конференція: кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники включаються в їх обговорення.
8. Семінар – «мозковий штурм»: студенти завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують вирішення; під час семінару вносять конкретні пропозиції щодо розв'язання проблеми. Усі пропозиції записують, систематизують і визначають найбільш доцільні. Проблемні завдання повинні мати конкретну наукову, соціальну спрямованість. Така робота проводиться, як правило, на старших курсах за умови достатньої теоретичної підготовки студентів.

Слід також звернути увагу на використання належного обладнання (карти, хрестоматії, атласу тощо), яке має відповідати вимогам до сучасного заняття.

Презентуючи хід заняття, слід докладно відтворити освітні технології та засоби їх реалізації. Особливу увагу слід звернути на інтерактивні методи навчання історії, застосування сучасних інформаційних технологій, використання власного педагогічного досвіду – неформально підійти до реалізації завдань заняття. Зі змісту навчального матеріалу мають стати зрозумілими інформаційні, навчальні та виховні можливості магістерської роботи.

Крім того, до магістерської роботи може бути включений допоміжний матеріал, який оформлюється у вигляді додатків – статистичних таблиць, ілюстрацій, карт, схем тощо, які посилюють аргументацію відповідних розділів роботи. Обов'язковим є використання наведеної в додатках інформації в основній частині магістерської роботи, що досягається шляхом коментування, аналізу змісту додатків, вказівкою на джерела. В разі коли, додатки є результатом авторської археографічної роботи, розрахунків тощо, про це слід зазначити у підрядковій виносці з вказівкою на джерела інформації, використані при підготовці додатку.

СТИЛЬ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

При написанні магістерської роботи необхідно дотримуватись суто наукового стилю.

Кожному науковцю притаманний свій унікальний стиль викладу матеріалу. Проте, існують певні вимоги і правила, до яких доцільно прислухатись початківцям.

Головними перевагами наукової роботи є лаконічність, послідовність, чіткість, зрозумілість та легкість мови. Слід уникати громіздких ускладнених підрядних та надто довгих сурядних речень. Не варто також невиправдано перевантажувати текст великою кількістю наукоподібних висловів і термінів.

Водночас слід звернути увагу на логіку викладу матеріалу та смислові зв'язки між окремими частинами роботи. У Додатку 6 наводяться поширені слова та вирази для організації структури та змісту тексту кваліфікаційної роботи до доповіді на її захисті.

Висловлювати особисту думку в науковому тексті краще в безособовій формі (досліджено, проаналізовано, з'ясовано, встановлено). В кваліфікаційній роботі допускається вживання займенника «ми» (не «я»!) для позначення участі наукового керівника у підготовці роботи.

Необхідно ретельно вичитувати власну роботу. Не слід подавати науковому керівнику «сирий» щойно написаний текст. Через кілька днів по завершенню роботи над текстом його варто ще раз старанно перевірити, в разі потреби змінити формулювання, виправити помилки. Не слід зловживати комп'ютерним перекладом.

ТИПОВІ ПОМИЛКИ

В ході роботи Атестаційних комісій були виявлені наступні типові помилки в написанні та оформленні магістерських робіт:

1. Зміст розділів магістерської роботи не відповідає плану або не розкриває тему повністю чи її основні частини.
2. Сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта, або ж не розкривають заявленої теми.
3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження.
4. Автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію.
5. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу історичних документів, нової спеціальної літератури (за останні 5-10 років) з теми дослідження.
6. Аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня досліджуваності проблеми.
7. Не розкрито особистий внесок магістранта в розробку проблеми.
8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням.

9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал.
10. Бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без додержання вимог державного стандарту.
11. Обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, вона виконана неохайно, з помилками.
12. Робота подається до ДЕК пізніше, ніж за місяць до початку її роботи.

ОФОРМЛЕННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Обсяг магістерської роботи складає 45–60 сторінок машинописного тексту на папері формату А 4 (без врахування списку використаних джерел та літератури, додатків), набраних на комп'ютері в текстовому редакторі Word шрифтом Times New Roman, кегль 14, надрукований через 1,5 інтервали. Поля: згори і знизу – 20 мм, праворуч – 30 мм, ліворуч – 10 мм. Виходячи з того, що висновки є досить лаконічними (3-4 сторінки), а вступ має бути меншим, ніж розділ, в середньому обсяг складових частин роботи повинен мати такі пропорції: вступ – 5-6 сторінок, три розділи по 12-15 сторінок, висновки – до 4 сторінок.

Заголовки структурних частин магістерської роботи «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами з вирівнюванням по центру симетрично до тексту. Заголовки підрозділів, пунктів та підпунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацу. Крапка в кінці заголовка не ставиться.

Кожна структурна частина магістерської роботи починається з нової сторінки.

Нумерація сторінок магістерської роботи починається з титульного аркуша, однак номер на першій сторінці не ставиться. На наступних сторінках номер повинен розташовуватись у правому куті верхнього поля сторінки.

Структурні частини магістерської роботи «Зміст», «Перелік умовних скорочень», «Вступ», «Розділ», «Висновки», «Список використаних джерел та літератури», «Додатки» не мають порядкового номера. Не слід друкувати 1. ВСТУП, або 6. ВИСНОВКИ. Номер розділу вказують після слова «РОЗДІЛ» арабською цифрою без крапки після неї. Заголовки розділу друкують з нового рядка.

Наприклад,

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ У РОЗГОРТАННІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підрозділи нумерують в межах розділів. Номер підрозділу складається з номеру розділу та порядкового номеру підрозділу. Ці номери розділяють крапкою. Наприклад, назва другого підрозділу третього розділу оформлюється наступним чином:

3.2 Соціально-економічний стан України у XVIII – на початку XIX ст. за матеріалами топографічних описів

За аналогічною схемою, шляхом додавання порядкового номера до номера підрозділу, оформлюють нумерацію пунктів та підпунктів.

Номери пунктів і підпунктів також відділяються від номерів підрозділу крапкою.

Таблиці та ілюстрації вміщують на сторінках магістерської роботи або виносять у додатки. Кожна таблиця, ілюстрація, схема повинна мати назву та порядковий номер, які розміщують над таблицею, ілюстрацією, схемою.

Наприклад,

Таблиця 1
Різновиди класифікації джерел¹

Типологія	Типи джерел
<i>За способом кодування та відтворення інформації</i>	Речові
	Словесні (усні та писемні)
	Зображальні
	Звукові (фонічні)
	Поведінкові
	Конвенціональні
<i>За змістом</i>	Соціально-економічні (господарські)
	Політичні
	Правничі
	Культурологічні
	Релігійні та ін.
<i>За походженням</i>	Особові
	Колективні
<i>За хронологічно-географічною ознакою</i>	Історичні епохи, періоди
	Регіони, країни та інше
<i>За формою</i>	Будівлі
	Літписи
	Картини
	Кінофільми

Посилання на джерела у тексті магістерської роботи слід позначати у квадратних дужках порядковим номером за переліком у списку джерел та літератури. Наприклад, «у багатьох роботах [18–21]...». Якщо необхідно послатися на декілька робіт, то їх розділяють комами. Наприклад, «окремі автори у своїх студіях [14, 36, 99, 153]...». В разі, якщо необхідно зробити посилання на конкретні сторінки монографії, журнальної статті, архівної справи у посиланні додається номер сторінки

¹ Історичне джерелознавство. К., 2002. С. 96–97.

чи аркуша архівної справи, які відділяються від номеру у списку джерел та літератури комою. Наприклад, [18, с. 269], або [225, арк. 36–36 зв.]. Коли необхідно послатися одночасно на декілька джерел, їхні номери розділяються крапкою з комою. Наприклад, [22, с. 48; 59, арк. 1; 156, с. 225–228].

Посилання на додатки також вміщуються в тексті роботи у дужках. Наприклад (Додаток А). Додатки слід позначати послідовно літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь. Кожен додаток починається з нової сторінки.

Оформлення списку використаних джерел та літератури у магістерській роботі з історії має свою специфіку. Список використаних джерел та літератури – це перелік, складений за принципами та правилами бібліографічного опису. Тому, якщо в огляді джерел та літератури недоцільно застосовувати класифікацію за місцем збереження джерел та літератури або поділяти джерела на неопубліковані та опубліковані, то у бібліографічному описі це є звичайною практикою, яка дозволяє впорядкувати і чітко представити вашу джерельну базу та літературу у зручному для використання вигляді. Спочатку вміщується перелік джерел, які поділяють на неопубліковані та опубліковані. Після цього в алфавітній послідовності вміщують літературу (Додаток 8).

ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ ТА ЗАХИСТ РОБОТИ

Важливий етап підготовки магістерської роботи – її попередній захист, який відбувається на засіданні кафедри. Попередній захист – модель захисту роботи на засіданні Державної екзаменаційної комісії. До попереднього захисту студент повинен завершити виконання магістерської роботи та подати її на кафедру, а також підготувати виступ, у якому повідомити основні результати дослідження. Цей виступ повинен бути коротким та змістовним. У ньому повинні бути зазначені:

- актуальність дослідження;
- мета, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні та територіальні рамки роботи, її наукова новизна, ступінь апробації роботи;
- відомості про структуру роботи;
- підсумки історіографічного опрацювання проблеми та її джерельне забезпечення;
- висновки, яких дійшов автор.

Після виступу, студент відповідає на питання присутніх. Висловлені зауваження і рекомендації необхідно врахувати при доопрацюванні тексту роботи.

Після завершення написання роботи необхідно провести літературне опрацювання та редагування тексту, ліквідувати орфографічні та пунктуаційні помилки. Особливу увагу необхідно

звернути на ретельну перевірку правильності наведених фактичних і цифрових матеріалів.

Завершений і ретельно вивіреним текст магістерської роботи підписується автором на титульній сторінці і передається науковому керівникові та рецензенту. Рецензентами можуть бути кваліфіковані спеціалісти, які працюють на кафедрах факультету або, за потребою, за його межами.

З відгуком наукового керівника та рецензією магістерська робота подається на кафедру, де вирішується питання про її допуск до захисту. При позитивному рішенні, завідувач кафедри візує роботу на титульному аркуші.

З відгуком наукового керівника, рецензією та візою завідувача кафедри магістерська робота подається автором до Державної екзаменаційної комісії не пізніше, ніж за місяць до початку її роботи у відповідності з затвердженим ректоратом графіком проведення державної атестації випускників ОКР «магістр».

До захисту кваліфікаційної роботи на засіданні Державної екзаменаційної комісії допускаються студенти, які виконали навчальний план підготовки фахівця ОКР «магістр».

Державна екзаменаційна комісія заслуховує виступ автора магістерської роботи, рецензію на неї та бере до уваги думку наукового керівника.

Для виступу на захисті магістерської роботи надається 7–10 хвилин (4–5 сторінок машинописного тексту).

У виступі студент повинен чітко і змістовно викласти:

- актуальність дослідження;
- мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні та територіальні рамки роботи, її наукова новизна, ступінь апробації роботи;
- відомості про структуру роботи;
- підсумки історіографічного опрацювання проблеми та її джерельне забезпечення;
- висновки, яких дійшов автор.

Після виступу студент повинен відповісти на питання, поставлені членами Державної екзаменаційної комісії та присутніми на захисті.

Далі оголошується відгук наукового керівника і зачитується рецензія на роботу. Науковий керівник і рецензент мають право особисто виступати на захисті.

Після цього студенту надається слово для відповіді на зауваження, які містять рецензії і виступи присутніх на захисті.

Після завершення захисту всіх студентів члени Державної екзаменаційної комісії обговорюють результати захисту магістерських робіт, оцінюють їх з урахуванням якості підготовленої роботи і процесу захисту, оголошують оцінки студентам.

У разі, коли студент за підсумками захисту одержує незадовільну оцінку, він відраховується з університету. До повторного захисту робота може бути допущена за клопотанням кафедри керівником вищого навчального закладу впродовж наступних трьох років.

У разі відсутності студента на захисті магістерської роботи з поважних причин, він може бути допущений до захисту рішенням керівника вищого навчального закладу за окремим графіком впродовж терміну дії Державної екзаменаційної комісії.

Після завершення роботи Державної екзаменаційної комісії магістерські роботи передаються на зберігання до бібліотеки університету.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ:

Сума балів за усі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
90–100 балів	Відмінно	A
75–89 балів	Добре	BC
60–74 балів	Задовільно	DE
35–59 балів	Незадовільно	FX
0–34 балів	Незадовільно	F

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ЗА ШКАЛОЮ ECTS

A (Відмінно)	90 – 100	Видатна робота з мінімальними помилками
B (Дуже добре)	83 – 89	Вище середнього стандарту, але з деякими поширеними помилками
C (Добре)	75 – 82	В цілому хороша робота, але з помітними помилками
D (Задовільно)	68 – 74	Пристойно, але зі значними помилками
E (Достатньо)	60 – 67	Задовольняє мінімальні вимоги
FX (Не задовільно)	35 – 59	Необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання (доопрацювати)
F (Не задовільно)	0 – 34	Необхідна значна подальша робота (переробити)

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

Вид роботи	Кількість балів
Збирання джерел та літератури	0 – 15
Складання плану	0 – 5

Вступ	0 – 15
Основні розділи магістерської роботи	0 – 25
Висновки	0 – 10
Оформлення магістерської роботи	0 – 5
Попередній захист	0 – 10
Захист магістерської роботи	0 – 15
Разом	100

**КРИТЕРІЇ
ОЦІНЮВАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ
ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ:**

Поточне оцінювання процесу виконання магістерської роботи здійснює науковий керівник, попередній захист роботи оцінюють члени кафедри, захист роботи – Державна екзаменаційна комісія.

Збирання джерел та літератури

Оцінювання цього виду роботи здійснюється з урахуванням повноти актуалізованої джерельної бази роботи та опрацювання наукової літератури з визначеної проблеми. Результатом виконання завдань є перелік джерел та літератури, що подається науковому керівнику у друкованому вигляді з дотриманням усіх вимог щодо оформлення бібліографічного опису. Включення до списку максимальної кількості джерел та літератури за темою дослідження оцінюється від 11 до 15 балів. Внесення до списку лише основних джерел та літератури оцінюється від 6 до 10 балів. Опрацювання лише окремих джерел та фрагментарне відображення у списку наукових досліджень з поставленої проблеми оцінюється від 0 до 5 балів.

У разі подальшого доопрацювання, врахування висловлених науковим керівником зауважень, повторної перевірки науковим керівником результатів виконання даного виду робіт, оцінка може бути підвищена.

Складання плану магістерської роботи

Складання плану роботи повинно узгоджуватись з метою та завданнями дослідження, які повинні бути відображені у структурних компонентах плану. План магістерської роботи повинен розкривати логіку впорядкування емпіричного матеріалу, демонструвати цілісне бачення проблеми, усвідомлення підходів до її розв'язання.

План подається науковому керівнику у друкованому вигляді.

Дотримання усіх зазначених критеріїв дасть змогу оцінити цей вид роботи від 4 до 5 балів. План, який розкриває лише окремі етапи

дослідження обраної проблеми, може бути оцінений від 2 до 3 балів. Схематичне, примітивне представлення структури роботи буде оцінено від 0 до 2 балів.

В разі подальшого доопрацювання, врахування висловлених науковим керівником зауважень, повторної перевірки науковим керівником результатів виконання даного виду робіт, оцінка може бути підвищена.

Написання вступу

Чітке дотримання вимог до написання вступу, а саме обґрунтування актуальності дослідження, чітке формулювання мети і завдань дослідження, об'єкту, предмету, наукової новизни одержаних результатів, практичного значення дослідження та його апробації, буде оцінено від 11 до 15 балів. Упущення, неточності у формулюваннях, за наявності усіх компонентів вступу, дають підстави оцінити цей вид роботи від 6 до 10 балів. Відсутність окремих структурних елементів вступу, помилки у формулюваннях будуть оцінені від 0 до 5 балів.

Вступ подається науковому керівнику у друкованому вигляді.

У разі подальшого доопрацювання, врахування висловлених науковим керівником зауважень, повторної перевірки науковим керівником результатів виконання даного виду робіт, оцінка може бути підвищена.

Написання основної частини

Логічний, аргументований, послідовний виклад матеріалу, підпорядкований меті і завданням дослідження, обґрунтовані висновки, а також належним чином оформлений науковий апарат оцінюються від 18 до 25 балів.

Неповне розкриття окремих аспектів досліджуваної проблеми, упущення у використанні інформаційних можливостей джерельної бази та здобутків попередників, недоліки в оформленні науково-довідкового апарату будуть оцінені від 10 до 18 балів.

Фрагментарне висвітлення емпіричного матеріалу, порушення логіки викладу, вихід за межі визначеного предмету дослідження, грубі порушення в оформленні роботи оцінюються від 0 до 9 балів.

Текст основної частини подається науковому керівнику у друкованому вигляді з дотриманням усіх вимог щодо оформлення роботи.

У разі подальшого доопрацювання, врахування висловлених науковим керівником зауважень, повторної перевірки науковим керівником результатів виконання даного виду робіт, оцінка може бути підвищена.

Написання висновків

Логічні, обґрунтовані, змістовні висновки, які відповідають меті і завданням роботи, оцінюються від 7 до 10 балів.

Поверхові і неузгоджені висновки з завданнями роботи оцінюються від 3 до 6 балів.

Неузгодженість висновків зі змістом роботи, їхня відсутність оцінюються від 0 до 2 балів.

Текст висновків подається науковому керівнику у друкованому вигляді з дотриманням усіх вимог щодо оформлення роботи.

У разі подальшого доопрацювання, врахування висловлених науковим керівником зауважень, повторної перевірки науковим керівником результатів виконання даного виду робіт, оцінка може бути підвищена.

Оформлення магістерської роботи

Дотримання усіх вимог щодо оформлення роботи оцінюється від 4 до 5 балів.

Наявність певних незначних недоліків у оформленні окремих структурних частин роботи, неузгодженості у оформленні науково-довідкового апарату оцінюються від 2 до 3 балів.

Суттєві помилки у оформленні роботи, недотримання вимог щодо оформлення магістерської роботи оцінюється від 0 до 2 балів.

У разі подальшого доопрацювання, врахування висловлених науковим керівником зауважень, повторної перевірки науковим керівником результатів виконання даного виду робіт, оцінка може бути підвищена.

Попередній захист магістерської роботи

До попереднього захисту допускаються студенти, які за виконання попередніх видів робіт одержали не менше 35 балів.

Попередній захист являє собою диспут на засіданні кафедри. При оцінюванні передзахисту враховується вміння студента викласти результати дослідження, вміння вести дискусію, дотримання норм наукової етики. Виконання усіх цих вимог оцінюється від 7 до 10 балів. Недоліки у викладі результатів дослідження, недостатнє володіння матеріалом оцінюються від 3 до 6 балів. Суттєві недоліки у викладі результатів дослідження, поверхове володіння матеріалом оцінюються від 0 до 2 балів.

Оцінка за попередній захист виставляється після обговорення захисту та висновку щодо готовності роботи до захисту і не може бути підвищена.

Захист магістерської роботи на засіданні Атестаційної комісії

Захист магістерської роботи на засіданні Атестаційної комісії враховує вміння студента викласти результати дослідження, вести дискусію, дотримуватись норм наукової етики. Змістовна доповідь студента, вичерпні та аргументовані відповіді на питання членів комісії та присутніх на захисті оцінюється від 11 до 15 балів. Також береться до уваги якість презентації роботи – застосування візуальних матеріалів. Важливим є вміння правильно підбирати матеріал для презентації.

Часткове розкриття змісту роботи, неповні відповіді на питання, неякісні презентації оцінюються від 6 до 10 балів.

Некваліфіковане представлення роботи на захисті, неспроможність дати відповіді на питання, вести дискусію оцінюються від 0 до 5 балів.

Отже, максимальна кількість балів за магістерську роботу – 100 балів. З них 85 балів – робота студента під час написання роботи та результати попереднього захисту; 15 балів – захист магістерської роботи.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1 ЗРАЗОК ЗАЯВИ НА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕМИ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Завідувачу кафедри історії
України, археології та
краєзнавства
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
доценту Острянюку А.М.

студента 52 групи
Навчально-наукового
інституту історії та
соціогуманітарних дисциплін
Бібіка Олександра Петровича

Заява

Прошу затвердити тему моєї магістерської роботи «Громадсько-політична та наукова діяльність Д. Дорошенка». Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Острянюк А.М.

Дата

Підпис

ДОДАТОК 2
ГРАФІК ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Графік виконання магістерської роботи на тему
« _____ »

№	Види роботи	Термін виконання
1	<i>Вибір теми, узгодження з керівником, затвердження теми кафедрою, затвердження теми на раді ННІ історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського</i>	<i>Вересень – жовтень 1-го семестру навчання</i>
2	<i>Складання і затвердження графіку виконання роботи</i>	<i>листопад</i>
3	<i>Робота над джерелами та літературою</i>	<i>грудень-лютий</i>
4	<i>Написання роботи</i>	<i>березень-травень</i>
7	<i>Завершення написання роботи, її оформлення, підготовка відгуку науковим керівником</i>	<i>червень</i>
8	<i>Рецензування магістерської роботи</i>	<i>Вересень 3-го семестру навчання</i>
9	<i>Підготовка роботи до захисту. Попередній захист на кафедрі.</i>	<i>жовтень-листопад</i>
10	<i>Апробація роботи на конференції молодих вчених та студентів</i>	<i>Листопад, квітень</i>
11	<i>Захист</i>	<i>Згідно з графіком</i>

Студент (підпис) (прізвище, ініціали)

Науковий керівник (підпис) (прізвище, ініціали)

Завідувач кафедри (підпис) (прізвище, ініціали)

дата

ДОДАТОК 3
ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т.Г. Шевченка

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін

імені О.М. Лазаревського

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

**«Генералітет 1812 року – вихідці з українських
земель»**

Виконала:
студентка 63 групи
спеціальності
032 Історія та археологія
Осипенко Дар'я Володимирівна

Науковий керівник:
д.і.н., проф. Ячменіхін К.М.

Чернігів – 2019

Магістерська робота з історії _____

Роботу подано до розгляду « _____ » _____ 20__ року.

Студент (ка)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Рецензент

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри

_____ (назва кафедри)

протокол № _____ від « _____ » _____ 20__ року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

ДОДАТОК 4
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ЗМІСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	10
1.1. Стан наукової розробки проблеми	10
1.2. Характеристика джерел	15
РОЗДІЛ 2. ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ (ЛЮТИЙ 1917 – КВІТЕНЬ 1918 РР.)	20
2.1. Аграрні відносини напередодні повалення самодержавства	20
2.2. Земельне питання в політиці Тимчасового уряду та Центральної Ради (лютий – листопад 1917 р.)	22
2.3. Впровадження більшовицького аграрного законодавства. Дії Центральної Ради (листопад 1917 – квітень 1918 рр.)	25
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМИ ГЕТЬМАНА П.СКОРОПАДСЬКОГО ТА ДИРЕКТОРІЇ З ЗЕМЕЛЬНОГО ПИТАННЯ І ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ (ТРАВЕНЬ 1918 – СІЧЕНЬ 1919 РР.)	28
3.1. Заходи гетьманату та опір селянства аграрній політиці П.Скоропадського	30
3.2. Спроби Директорії розв'язати земельне питання	33
РОЗДІЛ 4. ЗЕМЕЛЬНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ (СІЧЕНЬ 1919 – БЕРЕЗЕНЬ 1921 РР.)	36
4.1. Розподіл земель в індивідуальне користування	36
4.2. Заходи по усупільненню виробництва в сільському господарстві	38
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	44
ДОДАТКИ	55

ДОДАТОК 5 ОФОРМЛЕННЯ ПЕРЕЛІКУ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЗПРІ МЗС РФ –	Архів зовнішньої політики Російської імперії Міністерства закордонних справ Російської Федерації
виконком –	виконавчий комітет
ВУЦВК –	Всеукраїнський Центральний виконавчий комітет
Губвиконком –	губернський виконавчий комітет
Губстатбюро –	губернське статистичне бюро
ДАЧО –	Державний архів Чернігівської області
Держплан УСРР –	Державна планова комісія УСРР
ІР НБУВ –	Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського НАН України
КП(б)У –	комуністична партія (більшовиків) України
КНС –	комітет незаможних селян
комбід –	комітет бідноти
комнезам –	комітет незаможних селян
НАН –	Національна академія наук
нарком –	народний комісар
Наркомзем –	Народний комісаріат землеробства
НВ ДАЧО –	Відділ Державного архіву Чернігівської області у м. Ніжині
НЕП –	нова економічна політика
РДАДА –	Російський державний архів давніх актів
Раднарком –	Рада народних комісарів
РКП(б) –	Російська комуністична партія (більшовиків)
РНК УСРР –	Рада народних комісарів УСРР
РСДРП –	Російська соціал демократична робітничка партія
РСФРР –	Російська Соціалістична Федеративна Радянська республіка
УНР –	Українська Народна республіка
УСРР –	Українська Соціалістична Радянська республіка
ЦДАВОУ –	Центральний державний архів вищих органів влади і управління України
ЦДАГО України –	Центральний Державний архів громадських об'єднань України
ЦДІАК України –	Центральний Державний історичний архів України у Києві
ЦК КП(б)У –	Центральний комітет КП(б)У

ДОДАТОК 6

СЛОВА ТА ВИРАЗИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ ТЕКСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Для організації логічної структури:

- Спочатку ...
- Потім ...
- Після ...
- Таким чином ...
- В цілому ...
- Як вже було зазначено ...
- По-перше, по-друге ...
- На наш погляд ...
- Ми вважаємо, що ...
- Слід зазначити, що ...
- Отже, перейдемо до розгляду ...

У теоретичній частині у процесі систематизації літератури з досліджуваної проблеми бажано використовувати такі висловлювання і вирази:

- *Проблематика X посідає одне з провідних місць у сучасній історичній науці...*
- *Проблема X неодноразово ставала предметом уваги науковців, проте, слід зазначити, що більшість досліджень присвячено аналізу X в цілому...*
- *Окремі аспекти X привертали увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників ...*
- *Відомі підходи А, В і С до проблеми X. Перший підхід характеризується звертанням до аналізу економічного аспекту явища X. Його послідовники [6, 27, 51] визначають X як ...*
- *Застосування А методу ... до аналізу X [6, 27, 51] дозволило встановити його ... аспекти, зокрема Утім, ... аспекти X залишаються недостатньо (практично не дослідженими), що зумовило необхідність нашого дослідження.*
- *У науковому обігу ...*
- *Під впливом розвитку ...*
- *Заслуговує на увагу ...*
- *Підґрунтям якого ...*
- *Передовсім увагу привертає ...*
- *Висвітлення явища X започаткували*
- *В інтерпретації А [16] явище X ...*
- *Витоки явища ...*
- *Керуючись принципом...*
- *Особливої уваги потребує вивчення ... аспекту явища X ...*
- *Вагомий внесок у розробку проблеми зробили ...*

- ...підхід до явища X, застосований А [67], розкриває ...
- Цінним в підході А [67] є ...
- Зазначену точку зору згодом підтримали також А [67] та В [14]
- ...
- Подібна (протилежна) точка зору міститься у роботі А [54] ...
- Із зазначеною точкою зору погоджуються також У [53] та О [13]
- Цінним (новим) у підході автора є те, що ...
- Ці різні підходи об'єднує ...
- У рамках ... підходу висвітлюється ...
- Представники ... напряду досліджують ...
- Звертаючись до ..., слід (доцільно) зазначити, що ...
- З цього приводу автор ...
- З одного боку ..., з іншого ...
- В цілому, як правило ...
- Одні автори [7,16] стверджують, що ... інші [54, 23]...
- Це свідчить про те, що ...
- Стосовно ..., слід зазначити ...
- За твердженням В [7]...(на думку У [4] ...)
- Як уже було зазначено у 1 розділі ...
- Як стверджувалось раніше ...
- Питання про ... буде розглядатися у ...
- Доцільно також звернутися до ...
- Основним завданням у цьому розділі є ...
- Таким чином, стає очевидним, що ...
- Принагідно зазначимо, що ...

Під час викладення результатів дослідження:

- У даній роботі... якісно новим стало звернення до ..., що дозволило ...
- Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що..
- У ході дослідження були проаналізовані..
- Результати роботи дають підстави вважати, що...
- У центрі нашої уваги були ...
- У процесі дослідження виникла необхідність...
- Ми встановили, що ...
- У результаті дослідження було помічено...
- Було з'ясовано, що ...
- Було виявлено також ...
- Аналіз джерельної бази дозволив виявити ...
- Було встановлено чинники ...
- Як показало наше дослідження...
- Як свідчать результати аналізу...
- Застосування... методу (аналізу) дало змогу встановити...
- Систематизовані результати проведеного дослідження можуть бути використані ...

ДОДАТОК 7

ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ ЛІТЕРАТУРИ

Посилання на книги

Однотомний документ

Один автор

1. Лейкина-Свирская В. Р. Интеллигенция в России во второй половине XIX века. Москва : Мысль, 1971. 368 с.
2. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа. 1820 – 1995. Ніжин : Видавництво НДПІ, 1995. 105 с.
3. Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX століття) : [Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ : Генеза, 2000. 256 с.
4. Tillet L. The Great Friendship. Soviet Historians of Non-Russian Nationalities. Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1969. 468 p.

Два-три автори

5. Матяш І., Мушка Ю. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, арх. док. Київ : Києво-Могилян. акад., 2005. 397 с.
6. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття : 1924 – 1934. Київ : Україна, 1996. 335 с.
7. Сохань П. С., Ульяновський В. І., Кіржаєв С. М. М. С. Грушевський і Academia. Ідея, змагання і діяльність. Київ : АН України, Інституту української археографії, 1993. 319 с.
8. Webster J. B., Voahen A. A. The Revolutionary Years. West Africa since 1800. London : Longman, 1985. 343 p.

Чотири автори

9. Історія світової та української культури : підруч. для студ. ВНЗ / В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко. Київ : Літера, 2005. 464 с.

П'ять і більше авторів

10. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки : 1918 – 1945 рр. : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Баран З. А. та ін. ; за ред. М. Швагуляка. Львів : Афіша, 2005. 288 с.

Без автора

11. Воскресіння мертвих: українська барокова драма : антологія / упоряд. В. О. Шевчук. Київ : Грамота, 2007. 638 с.
12. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / авт. тексту В. Клос. Київ : Грані-Т, 2007. 119 с.

13. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX – початку XX століття : антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко. Київ : Грані-Т, 2007. 190, [1] с.

Окремі томи багатотомного видання

14. Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій та ін. Київ, 2003–2013. Т. 1–10.
15. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.

Однотомний документ

Матеріали конференцій, з'їздів, збірники наукових праць

16. Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 2 листоп. 2017 р. Київ : Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2017. 246 с.
17. Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії : Матеріали Других всеукраїнських драгоманівських читань молодих істориків, Київ, 14 березня 2008 р. : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2009. 300 с.
18. Україна – сузір'я культур : збірник. Київ : Новий друк, 2018. 244 с.

Препринти

19. Травин Д. У истоков модернизации : Россия на европейском фоне. Санкт-Петербург : Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2010. 48 с. (Препринт. Центр исследований модернизации; М-19/10).
20. Юревич А. В. Психология революций. Москва : ГУ ВШЭ, 2007. 32 с. (Препринт / Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Серия WP6 «Гуманитарные исследования»; WP6/2007/03).

Словники

21. Географія : словник-довідник / уклад. В. Л. Ципін. Харків : Халімон, 2006. 175 с.
22. Тимошенко З. І., Тимошенко О. І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ. термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. Київ : Європ. ун-т, 2007. 57 с.
23. Українсько-німецький тематичний словник / уклад. Н. Яцко. Київ, 2007. 219 с.
24. Європейський Союз : словник-довідник / ред.- упоряд. М. Марченко. 2-ге вид., оновл. Київ : К.І.С., 2006. 138 с.

Атласи

25. Україна : екол.-геогр. атлас / наук. ред. С. С. Куруленко ; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України. Київ : Варта, 2006. 217 с.
26. Історія Середніх віків. 7 клас : атлас / упоряд.: О. В. Семикрас. Київ : ДНВП «Картографія», 2004. 17, [1] с.

Законодавчі та нормативні документи

27. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. ; за станом на 30. 09. 2016 р. Київ : Юрінком, 2016. 124 с.
28. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747- IVBP ; за станом на 01. 03. 2015 / Верховна Рада України. Київ : Алерта, 2016. 160 с.

Каталоги

29. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : каталог-довідник / упоряд. М. Зобків. Львів : Новий час, 2003. 160 с.
30. Університетська книга : осінь, 2003 : каталог. Суми : Унів. кн., 2003. 11 с.

Автореферати дисертацій та дисертації

25. Блох Ю. М. Внутрішньополітичні дискусії в Англії стосовно зовнішньої політики країни на початку ХХ століття (1902 – 1914 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Дніпропетровськ, 2007. 20 с.
26. Воронов В. І. Науковий доробок О. М. Лазаревського в галузі археографії, джерелознавства та історіографії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». Дніпропетровськ, 1996. 21 с.
27. Чадаєва К. Ю. Розвиток історичної освіти в Україні у 20 – 30 роки ХХ ст. : Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Харків, 1996. 180 с.
28. Ячменихин К. М. Военные поселения в России (Административно-хозяйственная структура) : Дисс... д-ра ист. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Москва, 1993. 677 с.

Статті з періодичного, продовжуваного видання

29. Гутнов Д. А. Об исторической школе Московского университета. *Вестник Московского университета*. Серия 8. История. 1993. № 3. С. 40–53.
30. Діяльність історичної секції ВУАН та зв'язаних з нею історичних установ Академії в 1928 р. *Записки історико-філологічного відділу УАН*. К., 1929. Кн. XXIV. Праці історичної секції. С. V–XLII.

31. Дмитрієнко С. В. Листи М. Н. Петровського до М. С. Грушевського. *Україна і Росія в панорамі століть* : збірник наукових праць на пошану проф. К. М. Ячменіхіна. Чернігів : Сіверянська думка, 1998. С. 325–331.
32. Домбровський О. До питання української історичної школи в діаспорі. *Український історик*. 1974. Ч. 4 (44). С. 74–84.
33. Doroshenko D. Ukrainian Historiography. *Ukraine. A Concise Encyclopedia*. Toronto, 1988. Vol. 1. P. 559–573.
34. Ohloblyn O. Ukrainian Historiography, 1917 – 1956. *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.* New York, 1957. Vol. V-VI. P. 307–435.

Частина (розділ) книги

35. Зеров М. Поетична діяльність Куліша. *Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка: нариси з новітнього українського письменства*. Дрогобич, 2007. С. 245-291.
36. Чорний Д. М. *Міське самоврядування: тягарі проблем, принади цивілізації. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.)*. Харків, 2007. Розд. 3. С. 137-202.

Електронні ресурси

Книга з глобальної мережі

37. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч. посібник. К. : КНЕУ, 2000. URL : http://www.lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Wisnyk_biblopys.htm/pdf (дата звернення: 11.11.2016).

Аудіокнига з глобальної мережі

38. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2000. Електрон. аудіо дані. URL : http://www.lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Wisnyk_biblopys.htm (дата звернення: 11.11.2016).

Відеокнига з глобальної мережі

39. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2000. Електрон. відео дані. URL : http://www.lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Wisnyk_biblopys.htm (дата звернення: 11.11.2016).

Електронна версія друкованого журналу

40. Економіка України : електрон. версія жур. 2009. № 1. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/#E> (дата звернення: 11.11.2016).

Стаття з електронної версії друкованого періодичного видання

41. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті / Л. Й. Костенко та ін. // Бібліотечний вісник. : електрон. версія жур. 2003. № 4. С. 43. URL :

<http://www.nbuu.ua/articles/2003/03klinko.htm>. (дата звернення: 11.11.2016)

42. Берташ В. Пріоритети визначила громада // *Голос України* : електрон. версія газ. 2012. № 14 (5392). Дата оновлення : 04.08.2012. URL : <http://www.golos.com/ua/userfiles/file/040812/040812-u/pdf> (дата звернення: 06.08.2012).

Веб-сайт

43. Верховна Рада України : офіційний веб-сайт / Верховна Рада України ; Управління комп'ютеризованих систем. К. : Верховна Рада України, 1994. URL : <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.11.2016).

Стаття з веб-сайту

44. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі : електронні ресурси в науці, культурі та освіті / Л. Й. Костенко та ін. URL : <http://www.nbuu.ua/articles/2003/03klinko.htm> (дата звернення: 11.11.2016).

Соціальні мережі

45. Українська Наукова Інтернет-Спільнота : соц. мережа. Львів, 2008-2017. URL: <http://www.naukaonline.org/>. (дата звернення: 11.11.2017).
46. Як процитувати твіт у науковій статті? // Пан бібліотекар : блог про бібл. справу та інформ. технології. Дата оновлення: 6.08.2013. URL: http://panbibliotekar.blogspot.com/2013/08/blogpost_6.html. (дата звернення: 11.11.2016).

Сторінка з Вікіпедії

47. Ковальчук Галина Іванівна // Вікіпедія : вільна енциклопедія. Дата оновлення: 08.12.2012. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Ковальчук_Галина_Іванівна. (дата звернення: 11.11.2016).

ДОДАТОК 8
ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. ДЖЕРЕЛА

1.1. АРХІВНІ

1.1.1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ

Ф. 1235: Грушевські – історики, лінгвісти

Опис 1

1. Справа 462. Листи Дубровського В. [1927], 5 арк.

**1.1.2. Центральний державний архів вищих органів влади
та управління України (ЦДАВОВУ України)**

Ф. 166. Міністерство народної освіти УРСР

Опис 6

2. Справа 4647. Матеріали про роботу науково-дослідних кафедр Ніжинського інституту народної освіти (плани робіт, кошторис, звіти, списки та характеристики особистого складу, листування) [1926–1930]. 189 арк.

**1.1.3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України НАН
України ім. В. Вернадського**

Ф. XXIII. Бережков М. М.

Опис 1

3. Справа 66. Бережков М. Н. О земельных и деревянных укрепления старого Нежина (17-18 век). 11 арк.
4. Справа 73. Бережков М. Н. Нежинская Черная рада 1663 г. (набросок речи). 28 арк.
5. Справа 75. [Бережков М. Н.] О полтавской битве (Речь, сказанная в народном доме в Нежине 27 июня 1909 г.). 33 арк.

Ф. 90. Ляскоронський В. Г.

Опис 1

6. Справа 471. Ляскоронский В. Г. Списки источников и литературы для написания студентами сочинений [1910 – 1919]. 6 записних книжек.

1.1.4. Державний архів Чернігівської області

Ф. Р-608. Чернігівський педагогічний інститут

Опис 1

7. Справа 3920. Личное дело работника Черниговского ИНО Василия Васильевича Дубровского [1919 – 1925]. 16 арк.

1.1.5. Відділ Державного архіву Чернігівської області в Ніжині

Ф. 1105. Історико-філологічний інститут князя Безбородька в Ніжині

Опис 1

8. Справа 7. Переписка с попечителем Киевского учебного округа о назначении профессора Аристова Н. Я. [1875]. 39 арк.

1.2. ОПУБЛІКОВАНІ

1.2.1 Звіти, протоколи, статuti

9. Заметка о составе и состоянии Общества в 1908/9 акад. году. Сборник НИФО. Нежин, 1910-1911. Т. VII. С. 3.

1.2.2. Мемуари, спогади

10. Дубровський В. В. Спогад про проф. д-ра М. Н. Петровського. *Український історик*. 1964. Ч. 2-3. С. 21–26.
11. Дубровський В. В. Мій учитель – проф. Г. А. Максимович (Спогад). *Український історик*. 1964. Ч. 4. С. 30–36.

2. ЛІТЕРАТУРА

12. Биковський Л. Василь Дубровський (1897 – 1966). *Український історик*. 1966. Ч. 1–2 (9–10). С. 92–97.
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
- 18.
19. ...
20.
210. Ясновська Л. В. Археологічна діяльність Ніжинського історико-філологічного товариства. *Література та культура Полісся*. Ніжин, 1997. Вип. 8. С. 105–107.

ДОДАТОК 9
ПЛАН-КОНСПЕКТ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ З ІСТОРІЇ

Семінарське заняття з історії України / всесвітньої історії у ____ ЗВО

Тема: _____

Вид заняття:

Мета заняття: - освітня;
 - розвиваюча;
 - виховна

Основні поняття:

Обладнання:

Основні дати:

План заняття:

- 1.
- 2.
- 3.

Методичні рекомендації:

Література:

Контрольні запитання та завдання:

Хід семінарського заняття:

1. Організаційна частина _____

2. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності

3. Обговорення питань.

4. Підведення загальних підсумків та оцінювання роботи студентів:

